

AAN JAVA ROAD

Lawrence
Osborne

Vertaald door Paul Syrier

2022 Prometheus Amsterdam

EEN

Ik dacht, in die wanhopige en vergeten dagen, aan die passage in een roman die ik op school had gelezen, waarin de verteller nadrukkelijk zegt dat hij liever als verslaggever dan als journalist bekendstaat, omdat deze nederigere term beter aanduidt wat hij doet, namelijk verwoorden wat hij ziet. Tegenwoordig is het een nog minder oneervolle beschrijving van een dergelijke baan. Ik kende natuurlijk alle journalisten in Hongkong, maar ik kende ook een behoorlijk aantal verslaggevers: de burgers die de beweeglijke oorlogszones van de stad afstruinden, dikwijls, net als ikzelf, in hun eentje met een mobiele camera, en metertijd was ik me tussen hen gemakkelijker gaan voelen zonder bewust te weten waarom. Maar wat beschreven we eigenlijk, en voor wie? Dat wist ik evenmin. Voor mezelf, misschien, en voor een paar anderen, verspreid over de aardbol, zoals ik me ze graag voorstelde, zou het afhankelijk zijn van de vraag hoe diep je in jezelf wilde doordringen. Sommigen van deze verslaggevers waren wonderlijk beroemd geworden.

In dat opzicht waren ze anders dan ik. Hoewel ik al meer dan twintig jaar in Hongkong zat, zwoegend als verslaggever annex manusje-van-alles, me geleidelijk een weg banend naar hogere treden van respectabiliteit, had ik in mijn aangenomen stad nooit naam voor mezelf gemaakt. De mensen kenden me vaag als de schrijver van iets of zo, en als een tamelijk beruchte veelvraat, maar als weinig meer dan dat. Ik was er als een nog jonge man heen gegaan, tot in het merg verkild door Londen en

zijn vooruitzichten en, belangrijker, niet in staat mezelf te zien slagen in dat graf van een stad. Ik was vlak na de overdracht in Hongkong aangekomen, kende er niemand behalve mijn oude vriend van de universiteit, Jimmy Tang, en beschikte slechts over een enkele koffer en vijfduizend pond spaargeld. Ik had het er, gezien dat weinig veelbelovende begin, aardig vanaf gebracht, maar was nooit een sterschrijver geworden. En in zekere zin kon me dat niets schelen. Ik had gewerkt voor een aantal uiteenlopende kranten, genoten van een klus als restaurantcriticus, was gehuwd en gescheiden, had een klein appartement bij elkaar verdiend en het Chinees geperfectioneerd dat ik aan de universiteit had gestudeerd. Met andere woorden: ik was een uitstekend niemendalletje.

Eigenlijk voelde ik me aan het begin van die zomer, toen de onlusten waren begonnen, alsof ik wakker werd uit een diepe en betekenisloze slaap. De stad waaraan ik zo gewend was geraakt, comfortabel, cynisch, tot de nok gevuld met wijndiners en wit-tetruffelpresentaties, viel in scherven op het moment dat ik een van mijn burens om middernacht in een wit mouwloos hemd en zwaaiend met een slagersmes de Java Road op zag lopen. Ik kende de man van gezicht, zij het niet van naam, omdat ik hem om de dag zag bij Fung Shing, het restaurant aan diezelfde Java Road, waar ik een groot deel van mijn tijd doorbracht met het drinken van thee met *guan tang jiao* – dumplings in soep – en het corrigeren van mijn verslagen. Ik denk dat hij mij ook herkende, maar ik was voor hem op dat moment in die straat om middernacht onzichtbaar omdat hij daar op zoek was naar demonstranten om te intimideren, en een Chinese burgeroorlog trekt niet automatisch Europese zwervers aan.

Later, dat was waar, zouden bepaalde buitenlanders in den vreemde inderdaad plaatselijke helden worden in het conflict dat de stad die zomer in zijn greep kreeg, zoals de Fransman

zonder benen die zich solidair verklaarde met de studenten terwijl hij wankel op zijn prothesen stond en met een opwindend effect een toespraak hield. Ik ben nooit achter zijn naam gekomen, hoewel ik vastbesloten was hem een drankje aan te bieden als ik hem ooit alleen in een goedkoop restaurant zou zien eten. Hij stond alleen bekend als de Fransman Zonder Benen. En wat de met een mes zwaaiende eter bij Fung Shing betreft, ik heb zijn naam ook nooit geweten, maar hij dook telkens op als de geest in een volksverhaal, verloor nooit zijn vermogen mensen een ongemakkelijk gevoel te bezorgen.

Hij was een van de talloze immigranten uit Fujian in North Point, de buurt waar ik woonde en die al lange tijd een bastion van pro-Beijing nationalistische sentimenten was. Ze spraken nog steeds Mandarijn in plaats van Kantonees en vormden een eiland in de zee van Hongkongers die hen voor het overige nauwelijks opmerkten. Hun moment om het Moederland te rehabiliteren was aangebroken, en als ze een kritische massa bereikten, zoals bij Fung Shing om ongeveer negen uur 's avonds, kregen ze een agressief zelfvertrouwen over zich, zelfs als ze dicht opeen zaten rond potten thee en donuts na het eten, een lekkernij die op met suiker overdekte dienbladen van tafel naar tafel werd gedragen nadat de hoofdgerechten waren opgediend. Omdat ze buitenlanders op zijn best argwanend bezagen en ons nu associeerden met het duivelse vooruitzicht van democratie, vroeg ik me af of zij, en hij, nu mijn vijand waren. En ook al hadden ze van mij persoonlijk geen bloed vergoten, hoe kon ik verslag over hen uitbrengen en hen beschrijven? Deze vraag dwong me elke avond bij Fung Shing te gaan eten. Bovendien leek zelfs deze naam in het Engels, Phoenix City, nu toepasselijker dan daarvoor. Weer een feniks, weer een raadsel.

Elke keer dat ik de trap beklom naar het eethuis op de tweede verdieping dat zich op dezelfde hoogte bevond als het rood met blauwe uithangbord, langs een koninklijk gouden afbeel-

ding van de vogel die van een blauw elektrisch verlicht oog was voorzien, vroeg ik me af of alle blikken op me gericht zouden zijn als ik in mijn eentje de grote zaal betrad, verblind door de ondervragingslampen boven mijn hoofd die de Chinezen zo op prijs leken te stellen in hun restaurants, en die me nog bewuster maakten dan gewoonlijk van mijn onvergeeflijke buitenlanderschap. Ik besloot de onbekende vleeshakker meneer Li te noemen, omdat dat op het vasteland een van de meest voorkomende achternamen is. Als ik hem ooit in die buurt in een donkere straat zou tegenkomen wilde ik dat mijn moordenaar een naam had. *In tweeën gehakt door meneer Li*. Ik zag hem bij Fung Shing nog zelden na die hete avond van knuppelpartijen en wanorde, van mannen die met bamboestokken achter jongens en meisjes in het zwart aan zaten, en dan, als het tij keerde, via dezelfde routes werden teruggejaagd, als een uit de hand gelopen theaterproductie.

Het was echter niet alleen maar dat. Als buitenlander was mijn relatie met de mensen die bij Fung Shing aten bijna van de ene dag op de andere veranderd. De hele sfeer in de stad was omgeslagen. Het ritme van de taal om me heen werd scherper, een taal die ik toch al nooit onder de knie had gekregen. Toch ontwaarde ik deze veranderingen als magnetische wijzigingen in de luchtgolven.

Ik wist hoe ik moest zeggen ‘naai je moeder’, *diao ni lao mu*, maar nu hoorde ik dit in een zin die tegen de gepantserde agenten werd geroepen, *diao ni lao mu gao gun*, waarin de twee laatste woorden vertaald konden worden als ‘hond agent’. De woorden *hak ging* hoorde men overal: vuile smerissen, zwarte smerissen. De smerissen riepen al snel obsceniteiten terug naar hun bespotters. Sommigen zeiden het in Mandarijn. *Cao ni mao*. Tijdens de warmere maanden waren de spanningen, die waren begonnen met protesten tegen een door Beijing opgelegde uitwijzingswet, geëscaleerd en spiraalsgewijs uit de hand

gelopen. Nu het irrationeler, primairder werd zag men haat aan het werk, zowel via woorden als via klappen en traangas. Woorden zijn het efficiëntste middel om het zaad van geweld te zaaien. De tong bevat geen beenderen, zoals de Arabieren zeggen, maar kan wel beenderen breken. Alles in de diepten van de geest stroomt moeiteloos via bottenbrekende woorden. Als een agent tegen een zestienjarig meisje zegt *sei bat po*, 'sterf, hoer', is het geweld al begaan. Een woord is niet een daad maar is wel de inleiding, een toestemming die de geweldpleger zichzelf heeft gegeven door die obsceniteit uit te spreken. Eenmaal tijdens een confrontatie gebruikte de politie een formele waarschuwing en riepen de meisjes in de voorste rij terug: 'Kom maar, dan krabben we je ballen eraf.' Waarop geen antwoord kwam. In elk geval, op dat moment neutraliseerde de verbale belediging zelfs een spervuur van rubberkogels.

De hieropvolgende paar dagen ging ik niet naar de straatprotesten. Ik ging zoals gewoonlijk naar Phoenix City omdat ik genoot van de poolachtige airco en het gevoel van normaliteit dat het restaurant zijn gasten meegaf. Het was een verademing. Ik zat daar bij een van de pilaren met spiegels en at gezouten eendendooiers en dumplings in soep tot de straat enigszins was afgekoeld en ik gezond van geest weer naar beneden kon en door de hellende straten kon lopen die van Java Road omhoogliepen, op zoek naar relschoppers, demonstranten, noem ze zoals u wilt. Maar er verscheen niemand. Er was een gevechtspauze ingetreden, alsof de studenten met hun wilsbeschikkingen en hun testamenten in hun jack genaaid, hadden besloten een paar dagen vrij te nemen om te herstellen, waardoor de straten weer plekken van consumentengemak konden worden. Of, in het geval van Java Road, een plek van begrafenisondernemers vol zwarte wimpels en monochrome vlaggen, bezocht door de gasten van de suikermagnaten die ooit hun fortuin hadden gemaakt met de zeehandel met Java en wier imposante kantoren

hier ooit als symbool van koloniale edelmoedigheid hadden gestaan.

De hitte werd heviger en tegen het middaguur verdroegen de inwoners van de stad deze met omhooggehouden kranten en parasols. Ze oogden chagrijnig en stoïcijns in hun minimum aan kleding en ik zwierf naar beneden, naar de bootterminal achter het Vic Hotel om de koelte van de oceaan op te zuigen. Van daar af gezien was de afstand tot het gewone leven indrukwekkend in zijn kracht. De jonken met hun moerbeikleur, de lichten van het Kerry Hotel aan de overkant van het water die in de schemering werden aangestoken, de veerboten vol erbarmelijke zweters met waaiers, en de contouren van de bergen met de kleur van oude thee aan het eind van het daglicht. Ongeveer in deze periode waren er in diezelfde wateren lichamen opgedoken, in alle stilte opgehaald door politieboden die verslaggevers niet mochten naderen, de eerste signalen van een nieuwe vorm van intimidatie, een nieuwe opstelling op het schaakbord.

Ik trok me soms terug in het Vic, dat populair was bij vastelanders van de middenklasse en sindsdien was omgedoopt, en begaf me naar de ingedutte bar op het dak om naar de zonsondergang te kijken. Ik nam zelfs nu en dan mijn zwembroek mee voor een illegale duik in het hotelzwembad tussen de enigszins nerveuze stellen van de andere kant van de grens. Ik neem aan dat ik alles liever had dan mijn verstikkende kleine appartement in het Garland. Toch voelde ik me nooit eenzamer dan wanneer ik in mijn eigen buurt zat en nergens was het eenzamer dan boven op het Vic Hotel als de nacht viel.

Dit was de plek waar ik vaak dacht aan Jimmy Tang en de tijd, tal van jaren daarvoor, dat we samen aan Clare College in Cambridge hadden gestudeerd en onder meer in onze vrije tijd samen aan een vertaling van 'De brief van de balling' van Li Po hadden gewerkt. Het was een van de beroemdste Chinese

gedichten uit de Tang-periode, misschien wel het beroemdste, grillig vertaald door Ezra Pound, en ons verlangen ons op een nieuwe versie te storten was geïnspireerd door het feit dat Pound zelf geen woord Chinees had gekend. We vonden dit vermakelijk, zo niet lachwekkend. Hij had alleen de aantekeningen van de Amerikaanse geleerde Ernest Fenollosa gebruikt. En toch, zei Jimmy altijd, waren zijn interpretaties minstens even obsederend als het origineel. Afgezien daarvan hadden zijn vertalingen van Li Po de Chinese poëzie voor de eerste maal geïntroduceerd bij westerse lezers. Hoe kon dat? Pound had echter de titel voor Engelse lezers verzonnen en van de correcte naam van de dichter, Li Bai, 'Li Po' gemaakt. Het origineel luidde 'Een herinnering aan ons uitstapje in het verleden: een brief aan commissaris Yen van de provincie Ch'ao'.

Jimmy was een telg van een van de rijkste families van Hongkong, en ik was een jongen met een studiebeurs uit een klein stadje waarvan niemand ooit had gehoord. Maar doordat we samen aan de universiteit zaten waren we gelijken. Nu, meer dan een kwarteeuw later, waren we weer vrienden in de heel andere omgeving van Hongkong, en had de kloof zich natuurlijk weer geopend. Hij was een miljonair die in hoge kringen verkeerde, ik was een verslaggever die met moeite het hoofd boven water hield; men zou met enig recht kunnen zeggen: op een hellend vlak leefde. Zelfs in onze eerste studie jaren had ik het gevoel gehad dat hij iemand was die tussen je vingers door kon glippen en kon verdwijnen, ook al had hij altijd zo stralend solide geleken, zo gewapend met de gaven van het leven. Zelfs toen, tussen een handjevol mensen die Chinees studeerden aan die middeleeuwse universiteit, hadden we een soort mentaal territorium gedeeld dat voor andere mensen onzichtbaar was. Oppervlakkig gezien was dat nog steeds zo.

Ik herinner me een ochtend in oktober toen we net aan ons eerste semester waren begonnen: ik kreeg hem in het oog terwijl

hij de binnenplaats van het college overstak. Hij was pas achttien, iets jonger dan ik, en liep in witte cricketkleding met een Chinees meisje naar de rivier, een kabeltrui om zijn schouders geslagen en een vreemd spoor van waterdruppels achterlatend op het plaveisel. Ze zagen eruit alsof ze van top tot teen doorweekt waren, alsof ze waren gaan zwemmen in de rivier waar ze nu naartoe liepen. Ik, alleen in een kleine cel, was de vriendloze provinciale jongen van een openbare school die Chinees studeerde omdat het zo verrukkelijk onmodieus maar toch een, voor mij in elk geval, zo verleidelijk onbereikbaar onderwerp was. En het zou niet overdreven zijn te zeggen dat die twee, met hun spoor van druppels en hand in hand lopend in de schaduw van de binnenplaats van het Clare, in niets leken op ook maar iemand die ik ooit had ontmoet.

Later in dat semester, nadat we elkaar hadden leren kennen, gaf Jimmy me een exemplaar van *The Compleat Angler*, dat zijn vader in Hongkong hem op zijn beurt had gegeven toen hij veertien was. Er stond de opmerking in, heel bekend bij hengelaars door de eeuwen heen, over het sadistisch gebruik van kikkers als aas: 'Gebruik hem alsof u hem liefheeft, dat wil zeggen: doe hem zo weinig mogelijk pijn, zodat hij langer moge leven.'

Je begreep waarom een meedogenloze vader, een miljardair, zijn zoon een dergelijk boek zou geven en waarom Jimmy het mee zou sjuuwen toen hij bij de luie elite van Engeland ging studeren. Destijds zei hij echter eenvoudigweg dat het het meest wijze boek was dat hij zich kon voorstellen als je wilde leren hoe je moest leven, omdat leven eigenlijk op vissen leek. Er was geduld voor nodig, listigheid en een vermogen lange perioden stil te zitten, aandacht te hebben voor roerloos water. Het moedigde een voorkeur voor in stilte doden aan. Het andere voordeel van *The Compleat Angler* was dat niemand in Hongkong het ooit had gelezen. Het was geheime kennis, een handleiding voor

slinksheid en overtuigingskracht. De laatste tijd bracht ik het boek niet meer ter sprake omdat het aanvoelde als een enigszins kostbare aanstellerij tussen vader en zoon Tang. Ik vroeg me af of hij het op kritieke momenten nog wel eens doorbladerde.

Als je terugkijkt op wie je op je achttiende was, vlak voordat de corrumpering begint, zul je er onvermijdelijk een klein en niet-overtuigend monument van maken dat alleen oplicht tijdens rusteloze nachten als je niet kunt slapen. Je moet je verdwenen zelf enigszins vervalsen, hem een vernislaagje geven. Maar tegelijkertijd zul je, als je ook maar even in de spiegel kijkt, beoordeeld worden door dat achttienjarige zelf, dat je als een oude huid hebt afgeworpen. Hij is de enige rechter die ertoe doet. Blijf je hem teleurstellen? Kan er een andere uitslag komen, welke dan ook? Wat zou hij tegen je zeggen?

Toen ik terugkeek was het duidelijk waarom we aan Clare vrienden waren geworden. Geen van ons beiden hoorde thuis in die omgeving. De opsmuk van de Engelse hogere klassen was niet de onze. Jimmy had al zijn positie in de wijdere wereld omdat hij weliswaar uit een kolonie kwam, maar wel uit een rijke en vitale. Ik was de boer van de twee. Een boer die had geleerd woorden in het Chinees te vertalen, maar toch een boer.

Ik denk graag dat hij medelijden met me had; misschien had hij dat ook wel. Of anders was ik de kikker met een haak in zijn bek en was hij degene die me zo weinig mogelijk pijn deed. Ik zag hem elke dag tijdens colleges en werkgroepen Mandarijn, en zoals dat onder studenten gaat duurde het maar een paar weken tot we naar elkaar knikten en daarna met elkaar aan de praat raakten. Tegen Kerstmis tijdens het eerste jaar gingen we elke avond naar de Eagle, of naar Waffles aan Fitzroy Street, of de Indiër naast New Hall en hij had de positie van oudere van me overgenomen: betere kleding, beter haar, meer koopkracht en meer literaire straling. Het was de voorsprong die de rijken van meet af aan altijd hebben. Ze zijn snel uit de startblokken

en kunnen pas later in het leven worden ingehaald, wanneer het gewoonlijk te laat is. Ik heb uitgerekend dat het hun een voorsprong van vijftien jaar geeft, wat het tijdsverloop is dat minstens nodig is om op gelijke hoogte met ze te komen. Zij daarentegen branden snel op. Als je hen later in het leven passeert zullen ze altijd klagen dat hun vroege voorsprong in werkelijkheid een handicap was. Jimmy zou echter nooit onder deze desillusie te lijden krijgen. Alhoewel zijn vader zijn toekomst al tot in de miniemste details had uitgestippeld vertelde Jimmy me dat hij de patriarch zelfs nog voordat hij naar Cambridge was vertrokken had verteld dat hij had besloten een geleerde in de Tang-poëzie te worden, en dat zijn verdorven clan niets zou kunnen doen om hem hiervan te weerhouden. ‘Het zijn sowieso allemaal psychopaten en verspillers,’ zei hij me, alsof ik de enige was tegen wie hij ooit dergelijke dingen kon zeggen. Hoewel hij ze later in Hongkong obsessief herhaalde. ‘Ik heb een oom die voor elke dag van de week een andere auto heeft. Volgens een kleurencode. Mijn grootvader heeft zijn geld in de goktenten in de jaren veertig verdiend. Het waren gangsters uit Shanghai, meer niet. Dat ben ik ook, als je goed genoeg kijkt.’

Hij herinnerde me er dolgraag aan dat op de eerste Britse begraafplaatsen in Hongkong de Chinese doden expliciet werden geweerd. ‘Maar jullie lieten ons uiteindelijk toch binnen... als lijk.’ Zijn Engels, dat hij zich eigen had gemaakt op de Dioceesschool voor Jongens in Argyle Street in Hongkong, was foutloos en vrijwel accentloos. Later praatte hij nooit over zijn jaren aan Millfield School, en ik leerde hem er nooit naar te vragen. Hij was meer geïnteresseerd in mijn school, een middelbare school op het platteland. Dát was voor hem pas exotisch. Hij was gefascineerd door het klassenmechanisme achter een dergelijk instituut. Toen ik hem vertelde dat ik een groot deel van mijn tienerjaren klaar was gestoomd voor een toekomst als monteur, knikte hij en zei: ‘Ja, dat was misschien beter geweest. Nu heb je

alleen maar een nutteloos diploma Chinees. En wie van de westerse geletterden leest er tegenwoordig nog Chinese poëzie?’ Het was mogelijk dat hij niet in deze andere hypothetische toekomst geloofde. Maar een enkele blik, met opgetrokken wenkbrauwen, op mijn weezinwekkende kleding en hij begreep dat er enige waarheid in zou kunnen schuilen. Kleding. Dit was de reden waarom we naar Londen begonnen te gaan. Kleding was voor hem nooit triviaal, wat ze voor werkelijk serieuze mensen nooit is. Als we over maoïsme praatten trok hij bijvoorbeeld alleen maar een gezicht en zei: ‘Ja, ja, ik begrijp het, maar die kleren, kameraad, die kléren.’

Hij liet me bij Dege and Skinner een uitmonstering aanschaffen en kocht hoeden voor me bij Lock and Co. die me, dacht ik destijds, te oud stonden, maar hij gaf me het zelfvertrouwen om ze te dragen. Ik was de enige in mijn jaar die een panama bezat en de moed opbracht hem echt te dragen. Ik merkte dat ik mijn eigen hoofdstad helemaal niet kende, maar als gevolg van duizend uitstapjes van de familie Tang kende Jimmy hem door en door. Ik wist niets van niets. Ik was er nooit naar een restaurant geweest. Ik had nooit een nacht in een hotel doorgebracht, nooit wijn gedronken, nooit zo’n Londense taxi genomen, was nooit naar een nachtclub of een theater en nooit naar een bekende plek geweest, afgezien van het British Museum en het graf van Karl Marx in Highgate, waar ik door mijn grootvader mee naartoe was genomen: de hooggestemde pelgrimstochten van de arbeidersklasse. Het zou lastig zijn geweest Jimmy het tafereel te beschrijven met de oude man, een gepensioneerde buschauffeur uit Bevendean, die in de regen voor het Zardozachtige hoofd van Marx stond. Hij, zijn ogen vol tranen, zijn armen vol offerbloemen, ik, huiverend en onaangedaan achter hem. Jimmy Tang, loot van een familie die de communisten in China was ontvlucht, zou de grap hebben gemaakt dat er in ieder geval joodse marxisten werden begraven.

Voor Jimmy was mijn 'heropvoeding' een *Pygmalion*-achtig spelletje, dat hij met aangeboren bekwaamheid speelde. Het hield me op mijn plaats, zij het op een subtiele en dikwijls onmerkbare manier. En toch bood het hem, pervers, toegang tot het Engelse sociale spel waartoe zelfs Millfield nooit de deur had opengezet. Maar dan was er ook weer Chinese poëzie, die kathedraal in het landschap van woorden. Door Jimmy leerde ik haar correct voordragen en verzinken in het ritme. Het gedicht over het afscheid van Meng Haoran bij de Yellow Crane Tower was het eerste van Li Bai dat hij me leerde voordragen, waardoor ik de gelijke werd van een miljard Chinese schoolkinderen, hoewel hij nooit zijn eed gestand heeft gedaan om er een vertaling van te schrijven die de beroemde Engelse versie van Pound zou overtreffen. Want hoe kon je het beter doen dan *De rookbloemen hangen mistig boven de rivier / Zijn eenzame zeil is een vlek aan de verre hemel / En nu zie ik alleen de rivier?*